

Rheumaptera cervinalis SCOPOLI : nieuw in de Kempen (Lepidoptera : Geometridae)

Alex RIEMIS

Abstract. *Rheumaptera cervinalis* SCOPOLI : new to the Kempen (Lepidoptera : Geometridae).

Between 24th and 29th April 1987 the author caught 8 specimens of *Rheumaptera cervinalis* SCOPOLI in his garden at Turnhout (province of Antwerp). This is a very rare geometrid moth in Belgium. He discusses the occurrence of the species in Belgium and adjacent areas and supposes that the caterpillar feeds on *Mahonia aequifolium* which is often planted in gardens.

Résumé. *Rheumaptera cervinalis* SCOPOLI, espèce nouvelle pour la Campine (Lepidoptera : Geometridae)

Entre le 24 et le 29 avril 1987, l'auteur put observer au total 8 exemplaires de *Rheumaptera cervinalis* SCOPOLI, espèce très rare en Belgique. Il commente la présence de cette espèce dans les pays voisins et suppose que la chenille se nourrit de *Mahonia aequifolium*, qui a été implanté dans de nombreux jardins.

Riemis, A. : Rerum-Novarumlaan 41, B-2300 Turnhout.

24 april 1987 was een prachtige, warme lentedag. Toevallig bemerkte ik 's middags in mijn tuin te Turnhout een spanner die zich onderaan een afvoerbuys zette. Het lukte me de vlinder in een vangpot te krijgen, en beleefde daarna zowat de verrassing van mijn leven. De spanner bleek een mannetje *Rheumaptera cervinalis* SCOPOLI te zijn, een zeer zeldzame soort in België. Ik was toen nog van mening dat dit een toevallige vondst betrof. Voor alle zekerheid plaatste ik die avond wel een lamp in de tuin. Dit leverde een tweede exemplaar op. Onnodig te zeggen dat de volgende avonden steeds weer opnieuw de lamp werd opgesteld. Dit gaf volgende resultaten :
25.IV.1987 : 1 ex.; 28.IV.1987 : 2 ex.; 29.IV.1987 : 2 ex.

Daarna werden de weersomstandigheden zo slecht dat verdere lichtvangsten zinloos werden. Een nieuwe poging op 8 mei leverde nog 1 ex. op. Het betrof een afgevlagen mannetje. Daarna werd *cervinalis* niet meer aangetroffen. In totaal werden dus 8 exemplaren gezien.

Volgens HACKRAY (1981) is *R. cervinalis* een van de meest zeldzame spanners in België. Drie oude en los van elkaar staande waarnemingen worden vermeld : Dinant, 1905, 2 ex. (BODART); Surdents-Verviers, 14.V. 1925, 1 paartje (HACKRAY); Tilff, 1934, 1 ex. (HOUYEZ). Een meer recente vangst gebeurde op 5.V.1984 te Ham-Haremmen. Daar werd door HOUET 1 ex. verzameld.

In Nederland werd *R. cervinalis* aangetroffen in twee afzonderlijke vlieggebieden. Enkele vindplaatsen bevinden zich in het midden van Nederland, nl. de provincies Gelderland en Utrecht. Geheel afzonderlijk daarvan bevindt zich een tweede vliegplaats in het zuiden van Limburg. LEMPKE (1950) oppert de mogelijkheid dat de soort in het oosten van België stellig meer moet voorkomen in aansluiting op de Zuidlimburgse vindplaatsen. Tot op heden is mij echter geen enkele waarneming in die zin bekend.

In de Gaume is de vlinder slechts van één vindplaats gekend, nl. te Moulin-Batin in Frankrijk. Elk jaar werden er daar zowat een dozijn exemplaren aan de lamp verzameld. Volgens WAGNER-ROLLINGER (1967) komt de soort meer voor in het Groothertogdom Luxemburg. Van de Franse Ardennen wordt *cervinalis* gesignaleerd door HERBULOT. In Saarland wordt de vlinder zeer weinig waargenomen en SCHMIDT-KOEHL (1979) spreekt van een zeer lokale soort. Op enkele plaatsen wordt de vlinder er al jaren niet meer aangetroffen.

Wat de algemene verspreiding betreft: deze gaat van Japan en het Amoer-gebied door Siberië en de Kaukasus tot Rusland en West-Europa; en van Centraal-Skandinavië tot bezuiden de Alpen. De vlinder vliegt van einde maart tot begin juni. In sommige streken zou een tweede generatie voorkomen. Deze is echter overal zeer particeel en meestal ontbreekt ze. In Nederland is er b.v. maar 1 ex. van een tweede generatie gekend: 1 ex. te Apeldoorn op 6.VIII.1894. Enkel LHOMME (1923-1935) geeft als vliegperiode: juli en overwinterend. Ongetwijfeld heeft men zich destijds gebaseerd op de vliegperiode van de aanverwante *T. dubitata* LINNAEUS.

Berberis vulgaris (Zuurbes) is steeds vermeld als voedselplant van de rups. In juni-juli leeft deze tussen samengesponnen bladeren. De verpopping vindt plaats in een los net op de grond. Zoals verder blijkt, heeft de vlinder zich ook aangepast aan gekultiveerde vormen van de Berberisfamilie en *Mahonia aquifolium*.

Acht exemplaren op twee weken geven vrijwel zekerheid niet meer met een toevallige gast te doen te hebben, maar duiden op het bestaan van een kolonie. Deze bestaat waarschijnlijk reeds geruime tijd. Had ik het eerste exemplaar niet toevallig overdag opgemerkt, zou ik er nooit aan gedacht hebben de soort hier te zoeken. In voor- en najaar zijn lichtvangsten in mijn tuin eerder een lukratieve bezigheid. Komt na twee uur een twaalfde vlinder op het laken, kan men reeds van een vrij grote aanvlucht spreken. Ook gewone soorten, zoals *Opisthagraptis luteolata* LINNAEUS of *Selenia dentaria* FABRICIUS zijn steeds weinig talrijk, zelden meer dan 1 à 2 stuks. Dat *R. cervinalis* in even grote aantallen aanvliegt, wijst er wel op dat de soort hier zeker niet zeldzaam is.

Op meer plaatsen is trouwens vastgesteld dat *cervinalis* in tuinen voorkomt. Zo vermeldt P. SKOU (1986): «Gedurende de 60 en 70er-jaren is *cervinalis* een gewone tuinsoort geworden op de Deense eilanden, terwijl dit niet het geval is in de rest van zijn verspreidingsgebied in Fennoskandia en Denemarken». STAMM (1981) vermeldt: «Mittelrhein, Mosel, Nahe Wiesbaden... häufig, in Gärten und Anlagen so lange die jetzt überall vertilgt werdende *Berberis* geduldet wurde».

Ook in Nederland wordt dit verschijnsel de laatste jaren vastgesteld. Zo vermeldt LEMPKE (1986): «De soort breidt zich gedurig uit doordat nu ook gekweekte *Berberis*-soorten als voedselplant geaccepteerd worden. Op 6.VIII vond Mevr. Gehéniau een ♀ te Knegsel (N.Br.). Uit de daarvan verkregen eieren verpopten de rupsen zich begin IX. Te Steenwijk is de vlinder nu zo

gewoon geworden dat er in de vliegtijd enkele tientallen op de lamp komen (A. de Jonge)». Ongetwijfeld heeft de soort zich op sommige plaatsen aangepast aan gekultiveerde vormen van *Berberis*. Een zeer veel voorkomende gekultiveerde verwant is *Mahonia aquifolium*, en ik ben ervan overtuigd dat in mijn buurt deze plant als voedselplant gebruikt wordt.

Waarschijnlijk komt de vlinder meer voor dan vermoed wordt. Ik raad iedereen aan die in zijn omgeving dergelijke planten heeft staan, deze in de zomer op rupsen te controleren, en in het voorjaar een lamp te plaatsen. De vlinder komt zeer gemakkelijk op licht.

Bibliografie

- De Balsac, H. & Choul, M., 1973. Les Lépidoptères de la Gaume franco-belge. - *Alexandor* 8 : 87.
- Hackray, J. & Sarlet, L.G., 1981. Catalogue des Macrolépidoptères de Belgique. Vol. IV Geometroidea. - *Supplément à Lambilliona*, nr. 688.
- Lempke, B.J., 1950. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera. Deel IX. - *Tijdschr.Ent.*, nr. 677, en supplement p. 1067.
- Lempke, B.J., 1986. Interessante waarnemingen en vangsten van Macrolepidoptera in 1986. - *Ent.Ber.*, Amst. 46 : 92.
- Lhomme, 1923-1935. Catalogue des Lépidoptères de France et de Belgique. Vol. I Macrolépidoptères. Douelle, Lot, p. 472 en 746, nr. 1220.
- Schmidt-Koehl, W., 1979. Die Gross-Schmetterlinge des Saarlandes. Teil 2. - *Abh.ArbGem.Tier-Pflanzengeogr.Heimatsforsch.Saarland* 9 : 142, nr. 596.
- Skou, P., 1986. *The Geometrid Moths of North Europe*. E.J. Brill / Scandinavian Science Press Ltd., Copenhagen, p. 121.
- Stamm, K., 1981. Prodrömus der Lepidopteren Fauna der Rheinlande und Westfalens, p. 178, nr. 842.
- Wagner-Röllinger, C., 1967. *Lépidoptères du Grand-Duché de Luxembourg et des régions limitrophes*. Luxembourg.

Boekbesprekingen

Gomez de Aizpurua, C. : *Biología y morfología de las orugas, Lepidoptera, Tomo II, Cossidae, Sphingidae, Thaumatopoeidae, Lymantriidae, Arctiidae*. 19 x 25 cm, 240 p., ca. 400 kleurenfoto's, 100 tekstfiguren, Boletín de Sanidad Vegetal No. 6, 1986, gebonden, prijs voor SHILAP-leden Ptas 2400,-, te bestellen bij SHILAP, Apartado 331, E-28080 Madrid.

Dit tweede deel volgde erg snel na het eerste. De opbouw van het boek is identiek aan die van het eerste deel. Bij elke soort wordt vermeld : wereldverspreiding, voedselplanten van de rups en gedrag van de verschillende stadia, uiterlijk van de rups na de diverse vervellingen, vorm en graad van de eventuele schadelijkheid, natuurlijke vijanden en een korte bibliografie.

Op de figuren wordt weergegeven : de verspreiding in Europa, de biologische cyclus binnen een jaar en een schema met de uiterlijke kenmerken van de rups. De acht kleurenfoto's bij elke soort stellen de rups voor in verschillende stadia van haar ontwikkeling, de pop, het imago in natuurlijke rusthouding en als geprepareerd exemplaar.

Men kan zich afvragen wat de keuze bepaald heeft om een soort al dan niet op te nemen in dit boek. Was het de schadelijkheidsgraad van de rupsen voor de diverse landbouwgewassen of gewoon de beschikbaarheid van de kleurenfoto's. Waarschijnlijk is dit laatste het geval want vooral bij de Arctiidae worden enkele zeldzame soorten behandeld die nooit schadelijk optreden. Hopelijk komt er later een aanvullend deel met de soorten die nu achterwege zijn gebleven. Jammer genoeg wordt zo de onoverzichtelijkheid in de hand gewerkt.